

VI. DĚDICTVÍ

„Všechny šťastné rodiny jsou si podobné, každá nešťastná rodina je nešťastná po svém,“ píše Tolstoj v Anně Karenině – a něco podobného lze prohlásit i o dědických řízeních. Všechna nekomplikovaná dědická řízení jsou si podobná: dědici jsou manžel či manželka a děti; dědictví tvoří dům či byt, auto a peníze na bankovním účtu; dědici buď získají spoluvlastnické podíly na nemovitosti a zbytek si spravedlivě rozdělí, nebo podle jejich dohody získá nemovitost jen jeden z nich a ostatní finančně vypořádá. Vše může být vyřízeno při jednom či dvou setkáních u notáře.

Zato komplikované dědické spory mívají své zvláštnosti. Každý advokát s delší praxí zažil složitý případ: například závěti mohou být ztracené, nejasné, se zpochybněnou pravostí, mohou mít své vzájemně rozporné verze. Dědici mohou být s neznámým místem pobytu, sporní, nezletilí či s omezenou svéprávností, nesmiřitelně bojující za protichůdné zájmy. Někteří pozůstalí mohli být vydědění a mohou se proti tomu bránit žalobou. Ostatně žaloby mohou podat věřitelé dědiců i věřitelé pozůstalého. Nemovitosti mohou být v různých zemích, v kritickém stavu ohrožujícím bezpečnost, zatížené zástavami, ne hospodárné a náročné na údržbu, nevýhodně pronajaté, nebo naopak mimořádně lukrativní, avšak pouze za podmínky absolutního pracovního nasazení dědiců. Zemřelí (právnickým výrazem: zůstavitelé) mohli mít továrnu s výrobou vyžadující odborné znalosti, mohli provozovat ordinaci nebo grafické studio či obuvnickou dílnu, mohli mít různé typy podílů v různých typech obchodních korporací, mohli vést složité soudní spory nebo čelit početným exekucím, mohli v závěti uložit dědicům náročné podmínky.

V případě komplikovaného dědického řízení proto nezbyvá než doporučit poradu s právníkem, který bude schopen zhodnotit vyhlídky dědiců a možná rizika.

Obecně lze uvést několik následujících informací a doporučení, jež si nekladou nárok na úplné vystižení všech situací, jež mohou v dědických řízeních nastat.

Zdaleka nejčastěji se dědí ze zákona, výrazně méně často ze závěti a ojediněle se vyskytuje tzv. dědická smlouva (zůstavitel ji ještě za svého života uzavírá s dědicem ve formě notářské listiny; je obtížně zrušitelná a může se týkat až tří čtvrtin majetku zůstavitele).

Závěť může být vlastnoručně sepsaná zůstavitelem, a pak je platná i bez svědků a notáře (musí však být skutečně celá napsána i podepsána vlastní rukou, aby bylo možné v případě sporu provést písmoznalecký posudek). Nebo může být sepsána na počítači, pak ji však zůstavitel musí podepsat za přítomnosti dvou svědků (jestliže má vážné zdravotní postižení bránící mu číst nebo psát, vyžadují se tři svědci). Nebo ji zůstavitel může nechat sepsat u notáře. Kteroukoli závěť – nejen tu sepsanou u notáře – lze uložit do notářské úschovy a **požádat o zaevidování v Centrální evidenci závětí** vedené Notářskou komorou; takto má zůstavitel jistotu, že se jeho závěť neztratí. Takovýto postup je ostatně ohleduplný i vůči dědicům. (Pokud se v centrální evidenci žádný dokument zemřelého nenachází, avšak dědici se přesto důvodně domnívají, že před smrtí sepsal vlastnoruční závěť, nezbyvá než se pokusit o její nalezení.)

V závěti má zůstavitel velmi široký prostor pro vyjádření své poslední vůle. Může například určit jakékoli dědice (blízké i vzdálené příbuzné, své přátele či společníky v podnikání, sportovní klub, církev, dobročinný spolek...). Do značné míry jim může rozdělit podíly podle své úvahy (zákon nicméně chrání tzv. nepominutelné dědice, tedy zůstavitelovy potomky, jimž zajišťuje alespoň malou část dědictví, tzv. povinný díl). Zůstavitel může v závěti stanovit podmínky, například uložit řádnou péči o hrob svůj i své rodiny, pověřit některého z dědiců výchovou sirotka či podmínit dědictví tím, že dědic musí řádně dokončit studia. Může také rozhodnout o tzv. odkazu, tedy jednotlivých věcech, které mají připadnout konkrétnímu člověku: například že dědicové mají zůstavitelovým kamarádům z motorkářského klubu vydat jeho sbírku veteránů, místnímu muzeu předat vzácné rukopisy nebo hospodyně v zůstavitelově domácnosti vyplatit padesát tisíc korun.

Může ovšem nastat i opačná situace, „negativní závěť“, v níž se zůstavitel rozhodne tzv. nepominutelného dědice (potomka) **vydědit**. Lze tak učinit jen ze zákonných důvodů, a to pokud nepominutelný dědic:

- a) neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nouzi,
- b) neprojevoval o zůstavitele opravdový zájem, jaký by jako potomek projevovat měl,

- c) byl odsouzen pro trestný čin spáchaný – slovy zákona – „za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze“ (nejde tedy o jakýkoli trestný čin; zároveň však platí, že je na rozhodnutí zůstavitele, zda svého potomka odsouzeného například za vraždu, znásilnění nebo týrání svěřené osoby vydědí, anebo mu po odpykaném trestu odpustí),
- d) vede trvale nezřízený život (půjde zejména o závislost na alkoholu, omamných látkách, hraní hazardních her, zanedbávání povinné výživy či nesplácení velkých dluhů apod.).

Vydědění lze provést stejnou formou jako závěť, tedy vlastnoručně sepsanou listinou nebo notářským dokumentem. **Vydědění potomci se mohou bránit žalobou na určení neplatnosti vydědění.** Například je-li důvodem vydědění to, že podle názoru zůstavitele o něj neprojevovali zájem, soudy mohou žalobě potomků vyhovět zejména v těch případech, kdy si zůstavitel tento nezájem zavinil sám tím, že se o své potomky v době jejich dětství sám patřičně nestaral.

Zvláštním případem je ztráta dědické způsobilosti přímo ze zákona. Nastává tehdy, když se dědic dopustil zavrženíhodného jednání v době těsně před zůstavitelovou smrtí nebo po ní (a zůstavitel již na to proto nemusel stihnout zareagovat) nebo po ní. Zákon takto vylučuje z dědického práva ty, kdo dopustili skutku, který má „povahu úmyslného trestného činu“, vůči zůstaviteli, jeho manželovi či manželce, jeho potomkům nebo předkům. Tedy například pokud jim ubližovali na zdraví nebo je oloupili (pachatelé přitom ještě ani nemusejí být odsouzeni nebo nejsou kvůli nízkému věku trestně odpovědní – proto zákon nemluví o trestném činu, ale o skutku, který má takovou povahu). Jiným takovým důvodem může být pokus o zatajení, zničení či zfalšování závěti. Zvláštním případem jsou situace, kdy v době zůstavitelovy smrti probíhalo rozvodové řízení kvůli domácímu násilí ze strany zůstavitelova protějšku nebo kdy byl rodič ve vztahu k dítěti zbaven rodičovské odpovědnosti kvůli jejímu závažnému zanedbávání či zneužívání (v tomto druhém případě je vyloučen ze zákonného dědického práva po tomto dítěti). I v těchto mimořádných případech však pozůstalý nemusí dědickou způsobilost ztratit, pokud mu zůstavitel jeho zlé počínání ve své závěti odpustil.

Tolik některé situace, které mohou nastat v souvislosti se závěťmi. Jak už však bylo řečeno, nejčastější je dědění ze zákona, které odpovídá běžným poměrům v rodinách – tedy že nejbližší vztahy měl zůstavitel se svou manželkou či manželem a se svými dětmi, dále se svými rodiči a osobami žijícími v téže domácnosti, se svými sourozenci... **Zákon uvádí posloupnost tzv. dědických tříd**, jež jsou často známy i právním laikům a odpovídají běžné intuici.

1. V první dědické třídě dědí **zůstavitelovy děti** (i nemanželské) a **manžel/manželka** (v dědickém právu mají toto postavení i partneři v sezdaném svazku stejného pohlaví), a to každý z nich rovným dílem. Je třeba si uvědomit, že manželé mívají ve většině případů tzv. společné jmění manželů (ledaže si speciálním dokumentem u notáře sjednali oddělená jmění nebo jinou zvláštní úpravu). V případě smrti jednoho z nich tedy nejprve druhému z manželů automaticky připadne jedna polovina veškerého jejich společného majetku. Až druhá polovina se pak rozdělí rovným dílem mezi pozůstalého manžela a děti. Příkladem je situace popisovaná autorkou knížky: jelikož Adamovi rodiče nebyli sezdaní, jediným dědicem se stal sám malý Adam zastoupený svou matkou. Pokud by byli rodiče uzavřeli manželství, pak by byla manželce nejprve připadla polovina společného jmění manželů a zbylá polovina by se bývala rozdělila mezi ní a Adama.
2. Pokud manželé neměli děti (nebo žádné z nich nedědí, například z důvodu úmrtí nebo vydědění), pak dědí druhá třída dědiců. Do ní vždy patří pozůstalý **manžel/manželka** (nebo partner/partnerka v sezdaném svazku stejného pohlaví) a z pozůstalosti mu vždy připadne nejméně polovina. Dále do druhé třídy dědiců patří **zůstavitelovi rodiče a ti, kdo se zůstavitelem nejméně jeden rok před jeho smrtí hospodařili ve společné domácnosti nebo na něj byli odkázáni výživou** (typicky půjde o **druha či družku**, lze si však představit i nemohoucí tetu, o níž zůstavitel pečoval). Příklad: Manžel zemřel bez potomků, ale s oběma dosud žijícími rodiči. V takovém případě jeho vdově připadne nejprve jedna polovina společného jmění manželů; zbylá část tvoří pozůstalost a z ní manželce opět připadne jedna polovina, celkem tedy získala tři čtvrtiny někdejšího společného jmění. Rodičům zemřelého pak připadne každému jedna osmina. Jiný příklad: Nesezdaný a bezdětný zůstavitel hospodařil s družkou; z jeho rodičů žila již jen matka. V takovém případě si matka a družka rozdělí pozůstalost rovným dílem, tj. každá obdrží jednu polovinu. Jiný příklad: Zůstavitel, který byl sirotek, žil pouze s družkou. Samotná družka ve druhé třídě nemůže dědit bez dalších dědiců, její právo se proto posouvá do třetí třídy dědiců, kdy se dělí se sourozenci.
3. Pokud nedědí manžel/manželka ani nikdo z rodičů, nastupuje třetí třída dědiců, kterou tvoří **zůstavitelovi sourozenci a ti, kdo se zůstavitelem nejméně jeden rok před jeho smrtí hospodařili ve společné domácnosti nebo na něj byli odkázáni výživou** (zejména druh či družka), každý z nich rovným dílem. Pokud nedědí sourozenec (například proto, že již sám

zemřel), ale přitom má potomky, nastupují za něj ve třetí třídě tito potomci, tedy zůstavitelovi **synovci a neteře**.

4. Nedědí-li nikdo ze třetí třídy dědiců (po zůstaviteli tedy nedědí ani děti, ani manžel či partner, ani druh či družka, ani rodiče, ani sourozenci či synovci a neteře), nastupuje čtvrtá třída dědiců, a to prarodiče, tedy **dědečci a babičky**.
5. Nedědí-li ani oni, nastupuje – spíše teoretická – pátá třída dědiců, kterou tvoří **pradědečci a prababičky**.
6. Nedědí-li ani oni, pak v šesté třídě dědiců nastupují zůstavitelovi **prasynovci, praneteře, tety, strýcové**, popřípadě **bratřenci a sestřenice**.

Pokud by nikdo z nich nedědil (což nemusí znamenat jen to, že sami zemřeli, ale například že dědictví odmítli), připadá dědictví státu jako tzv. odúmrtí.

Obecně nicméně platí, že nikdo nemůže být k přijetí dědictví nucen. **Dědic se může dědictví odmítnout, vzdát se ho ve prospěch jiného dědice, nebo zcela dědictví odmítnout.**

Zřeknutí se dědictví lze provést jen za zůstavitelova života, a to smlouvou ve formě notářského zápisu. Je to velmi vážný krok, protože se tím možný dědic zpravidla zříká i práva na tzv. povinný díl (jež by jinak měl dostat každý potomek), a pokud není ujednáno něco jiného, zříká se tím dědictví i za všechny své potomky. Může se však zříci ve prospěch jiné osoby.

Častějším případem – už v době pozůstalostního řízení u notáře - je **vzdání se dědictví ve prospěch druhého dědice** (či více dědiců); ten s tím však musí souhlasit, jinak je takový krok neplatný. Vzdá-li se dědictví nepominutelný dědic (potomek), vzdává se tím také práva na povinný díl i s účinností pro své potomky. Opět jde tedy o krok s vážnými následky. Přesto k němu mohou vést zcela oprávněné důvody: například sourozenci jsou si vědomi, že jeden z nich dostal za života rodičů darem významný majetek, a proto se mezi sebou dohodnou, že tento zvýhodněný sourozenec se nyní vzdá dědictví ve prospěch ostatních. (Je však třeba brát v potaz, že dědic, který se vzdal dědictví ve prospěch ostatních, i nadále spolu s nimi odpovídá za případné zůstavitelovy dluhy.)

Dědictví lze také **odmítnout**. I na tuto možnost musí notář dědice výslovně upozornit a poučit je o následcích; pokud se dědici rozhodnou k odmítnutí, musejí tak učinit do 1 měsíce od poučení (nemohou to však udělat s podmínkou, s výhradou nebo jen zčásti, je to volba „buď - anebo“). Po

odmítnutí se na dědice hledí tak, jako by vůbec nedědil; má-li potomky, nastupují na jeho místo. Je však třeba upozornit, že pokud by se tím dědic chtěl takticky vyhnout lukrativnímu dědictví jen z toho důvodu, že on sám má dluhy, mohou věřitelé tento jeho krok napadnout žalobou (v ní by se domáhali soudního rozhodnutí, že odmítnutí dědictví nemá vůči nim právní účinky, a následně zablokovat nakládání s příslušným dílem dědictví).

Důvody k odmítnutí dědictví mohou být různé, velmi často k nim však patří obava z toho, že dědictví je zatížené probíhajícími či hrozícími soudními spory a že dědic by převzal i dluhy zemřelého. Zatímco například pohledávky v exekucích vedených proti zemřelému lze vyčíslit z údajů v Centrální evidenci exekucí, posouzení rizik v probíhajících soudních sporech může být složité i pro zkušené advokáty. Jak tedy v takových případech postupovat?

Pro případ obav z předluženého dědictví lze uplatnit tzv. výhradu soupisu pozůstalosti. Na tuto možnost musí notář dědice vždy upozornit (dědici zároveň musejí výhradu soupisu pozůstalosti uplatnit nejpozději do 1 měsíce od tohoto poučení). Znamená to, že dědic odpovídá za zůstavitelovy dluhy jen do výše ceny nabytého dědictví. Tento soupis pozůstalosti může být v jednoduchých případech nahrazen i jen pouhým společným prohlášením dědiců o tom, který majetek podle jejich vědomostí tvoří pozůstalost. (Prohlášení nesmí být vědomě nepravdivé, protože pak by se věřitelé mohli úspěšně domoci zrušení jeho účinků.)

Na závěr je třeba zmínit možnost, o níž píše autorka knihy: správy dědictví po Adamově otci se dočasně ujal otcův kamarád advokát jakožto **správce pozůstalosti**. Takového správce může určit zůstavitel ve své závěti; může ho také jmenovat soud. Jinak většinou pozůstalost spravují sami dědicové. Správce má na starosti péči o pozůstalost až do skončení dědického řízení, což může v praxi obnášet jednoduché běžné věci (péče o zůstavitelův byt, placení SIPO). Ale může se vyskytnout i pozůstalost, která vyžaduje odbornou správu: zůstavitel například po sobě zanechal fungující podnik (může to být malé speditérství s jedním společníkem, ale i továrna s mnoha zaměstnanci) nebo velké portfolio cenných papírů. V takových situacích je vždy na zvážení dědiců, zda se pustí do správy vlastními silami, nebo navrhnou soudu jmenování odborného správce.